

770 lat Diecezji Warmińskiej

POCZET BISKUPÓW WARMIŃSKICH

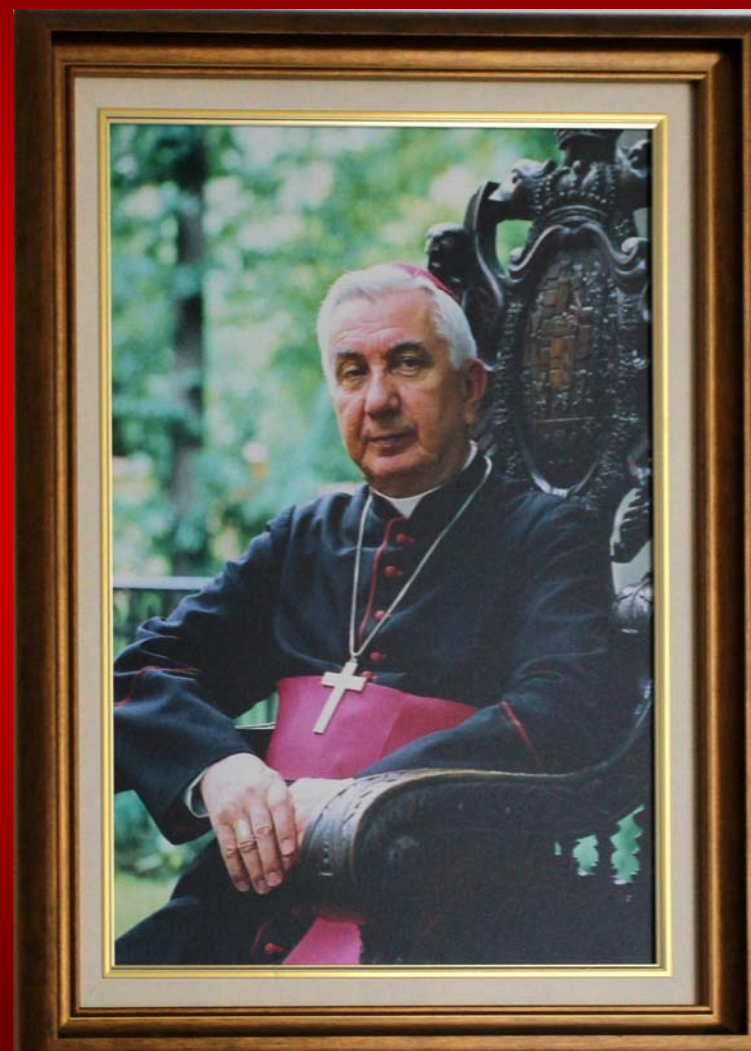
ARCHIDIECEZJA
WARMIŃSKA

Metropolita Warmiński

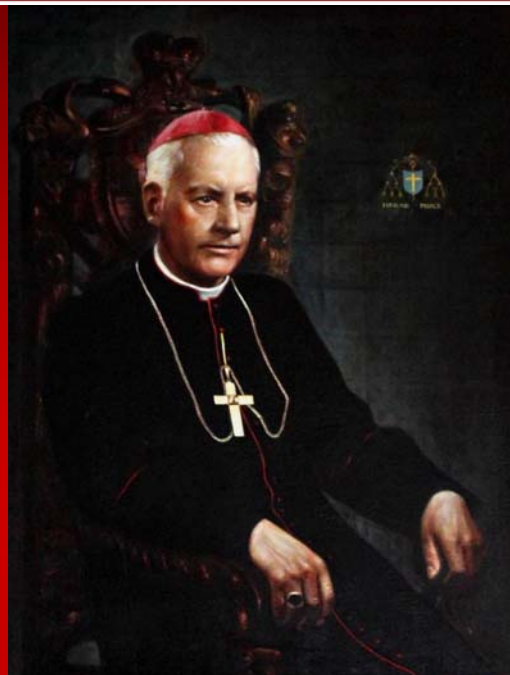

Arcybiskup Wojciech Ziemba
DOKTOR TEOLOGII, WIELKI KANCLERZ
WYDZIAŁU TEOLOGII UNIWERSYTETU
WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W OLSZTYNIE

**Biskup Senior Julian Andrzej
Wojtkowski**
BISKUP TYTULARNY MURUSTAGA
CZŁONEK ZWYCZAJNY PAPIESKIEJ
MIĘDZYNARODOWEJ AKADEMII
MARYJNEJ, EMERYTOWANY
PROFESOR ZWYCZAJNY TEOLOGII
DOGMATYCZNEJ

**Arcybiskup Senior
Edmund Piszcz**
DOKTOR TEOLOGII

Biskup pomocniczy Jacek Jezierski
WIKARIUSZ GENERALNY
DOKTOR TEOLOGII DOGMATYCZNEJ

Na polecenie papieża Innocentego IV z dnia 4 lipca 1243

legat papieski Wilhelm z Modeny przedstawił plan podziału Prus na cztery diecezje, który papież zatwierdził specjalną bullą z dnia **29 lipca** tego samego roku.

Diecezje w Prusach w XIII w.
Sambijska, Warmińska,
Pomezkańskai Chełmińska

Przed Wrotami Warmii w Bałdach mapa początków Warmii

Wrota Warmii – trakt biskupi w Bałdach. Od 2006 r. arcybiskup Wojciech Ziemia zainicjował ustawianie głazów poświęconych upamiętnianiu kolejnych biskupów warmińskich. Uroczystość otwarcia traktu miała miejsce 16 września 2006.

Droga do Bałd

Przed Wrotami Warmii

Trakt biskupi

1250 - 1278

Trakt biskupi– Baldy. Odslonięcie kamienia upamiętniający biskupa Anzelma

1. Pierwszym biskupem warmińskim został Anselm, jako jedyny należący do zakonu krzyżackiego, powołany przez papieża dnia 6 października 1250 r. Wytyczył granice diecezji, w 1260 r. erygował kapitułę katedralną.

1278–1300

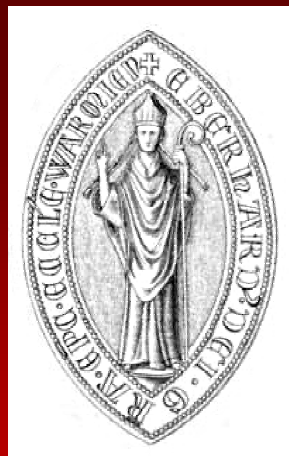

2. Henryk Fleming. Lokował Braniewo w 1284 r. na prawie lubeckim, ufundował kaplicę św. Andrzeja w wieży bramnej przy zamku biskupim. Przeniósł stolicę biskupstwa z Braniewa do Fromborka i tam zbudował drewnianą katedrę. Przeniósł również do Fromborka kapitułę warmińską.

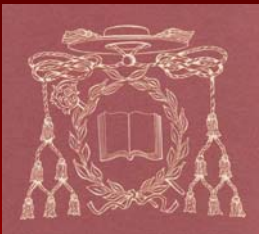

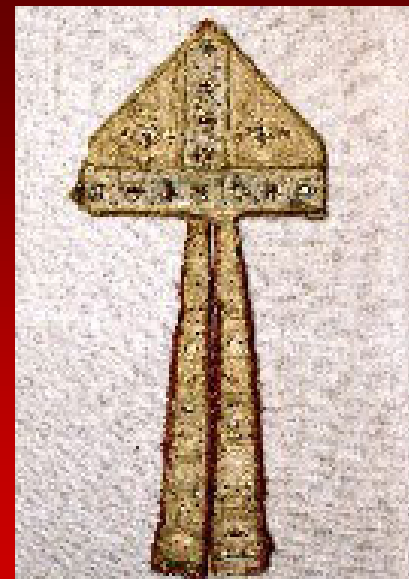
1301–1326

3. Eberhard z Nysy. Kontynuował prace poprzednika nad kolonizacją diecezji zasiedlając ją osadnikami ze Śląska. Nadał prawa miejskie Fromborkowi 8 lipca 1310 r.

1327–1328

4. Jordan. Był ofiarным, uczonym i cnotliwym duszpasterzem.
Rządził diecezją tylko rok.

1329–1334

Katedra we Fromborku (1329 – 1388) od strony wschodniej

5. Henryk Wogenap. Rozpoczął budowę ceglanej katedry we Fromborku, w miejscu istniejącej tu świątyni drewnianej

1337–1349

Rekonstrukcja zamku biskupiego w Ornecie

6. Herman z Pragi. Biskup Herman kontynuował budowę katedry, w 1342 kończąc budowę prezbiterium. Na krótki okres przeniósł stolicę biskupią do Ornety.

1350–1355

Dziedziniec zamku biskupiego w Lidzbarku Warmińskim

7. Jan z Miśni. Biskup zapoczątkował budowę zamku biskupiego w Lidzbarku Warmińskim, kontynuował budowę katedry we Fromborku.

1355–1373

Winryk von Kniprode

8. Jan Stryprock. Toczył spory z zakonem krzyżackim z ówczesnym wielkim mistrzem Winrykiem von Kniprode w obronie majątków biskupich, zmarł w Awinionie.

1373–1401

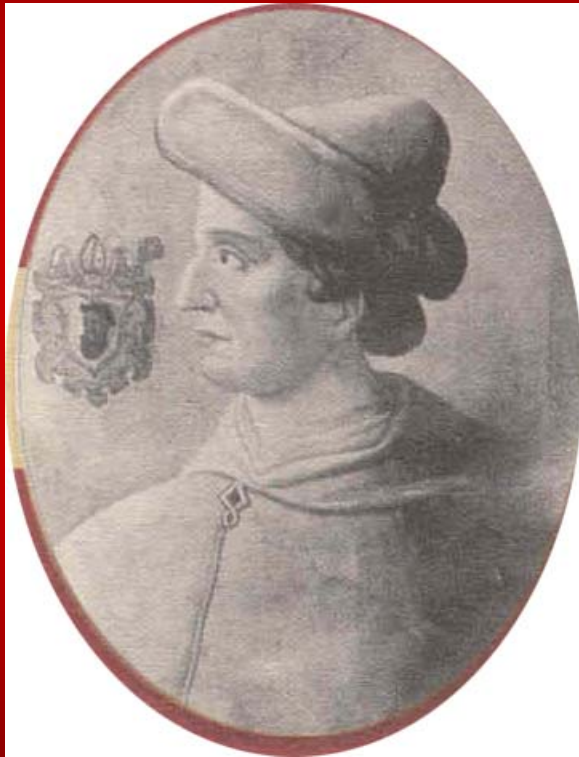

Panorama Bisztynka

9. Henryk Sorbom. Współpracował z Krzyżakami. W 1396 skorzystał z pomocy krzyżackiej przy tłumieniu rewolty w Braniewie, zakończył budowę katedry we Fromborku. Lokował dwa ostatnie miasta dóbr biskupich – Bisztynek i Biskupiec .

1401–1415

Odsłonięcie głazu upamiętniającego biskupa Henryka Wogelsang na trakcie biskupim w Baldach

10. Henryk Wogelsang. W czasie wojny z zakonem zmuszony do wsparcia krzyżaków w bitwie pod Grunwaldem, prześladowany przez zakon za hołd złożony królowi Jagielle zmuszony do opuszczenia diecezji, gdzie powrócił dopiero po czterech latach.

1415–1424

Z brewiarza...

11. Jan Abezier. Sprzyjał zakonowi krzyżackiemu, chcąc zapewnić spokój w diecezji. Przeprowadził reformę brewiarza diecezjalnego i statutów synodalnych.

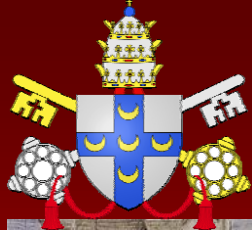

1424–1457

Zamek w Reszlu

12. Franciszek Kuhschmaltz. Pochodził z Reszla, przeprowadził warmiński synod diecezjalny, przeciwstawiał się obsadzaniu kanonii warmińskich duchownymi należącymi do zakonu.

1457–1458

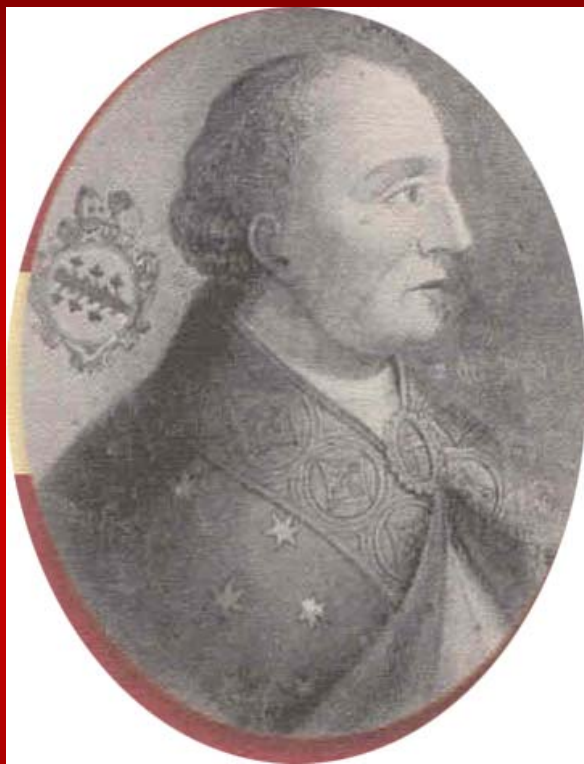

Na pamiątkę pod sklepieniem katedry we Fromborku zawieszono symboliczną tiarę papieską.

13. Eneas Sylwiusz Piccolomini. Autor cennych dzieł historycznych, późniejszy papież. Wybrany przez kapitułę na posiedzeniu w Głogowie, na Warmię nie przybył, bowiem w 1458 r. został wybrany papieżem, przyjmując imię Pius II.

1458–1467

*Płyta nagrobna biskupa Pawła Legendorfa
z fundacji Łukasza Watzenrode*

14. Paweł Legendorf. Początkowo wspierał zakon krzyżacki, od 1464 stał po stronie polskiej. W 1466 Warmia została przyłączona do Polski i objęta protekcją królewską. W uroczystości wyświęcenia Legendorfa na biskupa uczestniczył król Kazimierz Jagiellończyk oraz Jan Długosz. Pochowany w Braniewie w kościele św. Katarzyny, pierwszej katedrze biskupstwa.

Warmia w granicach Rzeczypospolitej (1466-1772)

W wyniku II pokoju torunskiego (1466 r.) kończącego wojnę trzynastoletnią pomiędzy Polską, a Zakonem Krzyżackim, cała Warmia wraz z Prusami Krolawskimi i Ziemią Chełmińską zostały przyznane Polsce. Zaczęła się ponad 300-letni polski okres w dziejach Warmii. Biskupstwo Warmińskie, rwane też Księstwem Warmińskim, posiadało dużą autonomię w ramach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Na tronie w Lidzbarku Warmińskim zasiadali słynni biskupi, kwitło życie kulturalne i język polski. Bp. Stanisław Hozjusz sprowadził do Braniewa Zakon Jezuittów, zaczęło rozwijać się szkolnictwo wyższe.

Ermland in den Grenzen des Königreich Polens (1466-1772)

Als Folge des zweiten Friedens von Thorn (Torun) 1466, der den dreizehnjährigen Krieg zwischen Polen und dem Deutschen Orden beendete, wurde das ganze Ermland mit dem königlichen Preußen und dem Kulmer Land Polen zugesprochen. Damit begann die über 300jährige polnische Zeit in der Geschichte Ermlands. Das Bistum Ermland, auch Firstentum Ermland genannt, besaß eine große Autonomie innerhalb des polnisch-litauischen Doppelstaates. Auf dem Bischofsstuhl in Hellsberg (Lidzbark Warmiński) saßen berühmte Bischöfe, es blühte das kulturelle Leben und die polnische Sprache. Bischof Stanislaus Hozjusz holte den Jesuitenorden nach Braunsberg (Braniewo), das höhere Schulwesen entwickelte sich.

Opracowanie merytoryczne dr Izabela Lewandowska.

Trakt Biskupi - Baldy, Gmina Purda

Warmia w granicach Rzeczypospolitej (1466 – 1772)

1467–1489

Dawny ołtarz główny z 1504 r z legatu biskupa Mikołaja Tungena

15. Mikolaj Tungen. Po 1479 r. zajmował się odbudową zrujnowanej wojną diecezji. Zapisał legat na wykonanie ołtarza głównego do katedry fromborskiej, który zrealizował jego następca, Łukasz Watzenrode.

1489–1512

Toruń, rodzinne miasto Łukasza Watzenrode

16. Łukasz Watzenrode. Dyplomata, mecenas sztuki i nauki, wuj Mikołaja Kopernika. Początkowo uchodzący za zwolennika niezależności Warmii od Polski, potem dążył do uściślenia tych związków i ograniczenia wpływu zakonu krzyżackiego. W Kurii Rzymskiej podejmował także starania o przeniesienie Krzyżaków na Podole, aby tam walczyli z niewiernymi.

1512–1523

Krucyfiks późnogotycki w łuku tęczowym katedry we Fromborku

17. Fabian Luzjański. Jako zwierzchnik diecezji był skoncentrowany bardziej na sprawach politycznych, niż religijnych, ale wydał m.in. brewiarz warmiński oraz dwa zarządzenia przeciw przejawom zeświecczenia kleru. Pochowany jak inni biskupi pod posadzką prezbiterium katedry we Fromborku.

1523–1537

Odkryte fundamenty barbakanu we Fromborku z 1537 r.

18. Maurycy Ferber. Podjął walkę z szerzącym się luteranizmem w diecezji. W tym okresie odbudowywano wiele kościołów, we Fromborku biskup fundował budowlę barbakanu i murów obronnych. Dbał także o szkolnictwo, określił nowe statuty dla kapituły warmińskiej.

1537–1548

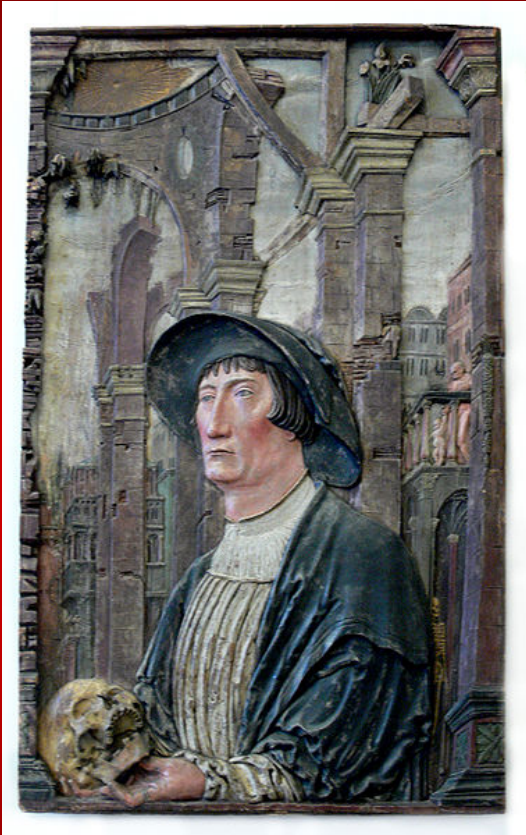

Głaz upamiętniający bpa Dantyszka na tracie biskupim w Baldach

19. Jan Dantyszek. Walczył z szerzącym się protestantyzmem. Był mecenasem sztuki, humanistą o szerokich kontaktach europejskich, korespondował m.in. z Erazmem z Rotterdamu i Georgiusem Sabinusem. Przebywając w Wittenberdze spotykał się również z Marcinem Lutrem, fundował studia zagraniczne miejscowej młodzieży.

1549–1550

Głaz upamiętniający biskupa Giese na trakcie biskupim w Baldach

20. Tiedemann Giese. Był cenionym dyplomata, zaufanym króla Zygmunta Starego. Humanista, utrzymywał korespondencję m.in. z Erazmem z Rotterdamu, Filipem Melanchtonem i Jerzym Retykiem. Przyjaciel Kopernika.

Od czasów Hozjusza, aż do czasów ostatniego polskiego biskupa, Ignacego Krasickiego, powitanie nowego biskupa wjeżdżającego uroczyście do swej diecezji odbywało się w Bałdach. Tam składano biskupom pierwszy hołd i witano ich uroczyście w imieniu kapituły warmińskiej.

W celu upamiętnienia biskupów, obejmujących władztwo w diecezji, od roku 2006 zaczęto fundować głazy na tracie biskupim w Bałdach, poświęcone kolejnym biskupom.

1551–1579

*Kapelusz kardynalski
pod sklepieniem
katedry we Fromborku*

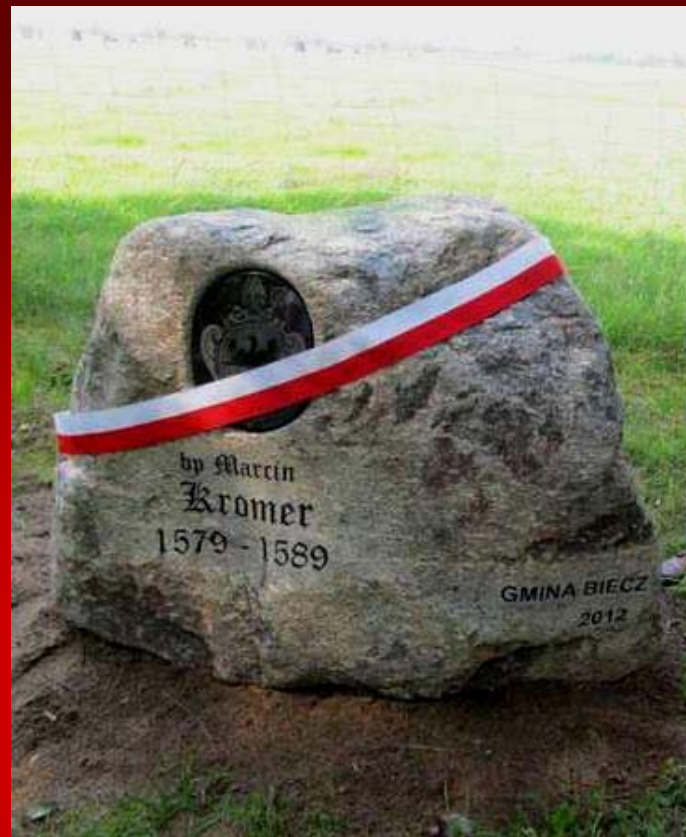
Liceum Hosianum w Braniewie

21. Stanisław Hozjusz. W 1565 r. odbył synod diecezjalny w Lidzbarku, zrewidował statuty kapituły, a w latach 1565-1572 przeprowadził wizytację generalną diecezji. W 1565 sprowadził do Braniewa jezuitów, którzy zorganizowali kolegium i seminarium duchowne. Jako prezes stanów pruskich odgrywał znaczącą rolę polityczną. Otrzymał tytuł kardynała.

1569–1589

MARTINVS CROMERVS

Głaz upamiętniający biskupa na tracie biskupim w Baldach

22. Marcin Kromer. Sekretarz królewski Zygmunta Augusta, poseł na dwór cesarski. Zlecił wykonanie pierwszej mapy Warmii. W dniu 18 marca 1583 roku zatwierdził pierwszą regułę Zgromadzeniu św. Katarzyny w Braniewie, którego założycielką była bł. Regina Protmann. Powiększył zbiory biblioteki biskupiej, m.in. o rękopis Galla Anonima, ufundował też epitafium Mikołajowi Kopernikowi we Fromborku.

1589–1599

*Kapelusz kardynalski
pod sklepieniem
katedry we Fromborku*

*Renesansowy nagrobek biskupa
Andrzeja Batorego w kościele św. Anny w Barczewie*

23. Andrzej Batory. Książę Siedmiogrodu, kardynał. Z braku święceń był świeckim zarządcą diecezji, ale interesował się także życiem kościelnym, wspierał zakony w duchu reformy soboru trydenckiego. W 1594 r. przeprowadził synod diecezjalny. W kościele franciszkanów w Barczewie ufundował własny (i brata) nagrobek w stylu renesansowym (nie został jednak tam pochowany). Pozostawił bogaty księgozbiór.

Warmia w granicach Rzeczypospolitej (1466-1772)

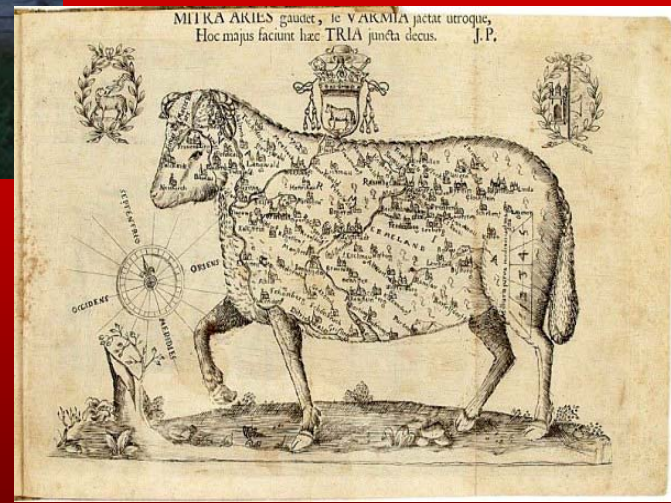
W wyniku II pokoju toruńskiego (1466 r.) historycznego województwa trzymaszyńskiego pomorskiej Polski, a także ziem Kujawskim, całą Warmia wraz z Prusami Królewskimi i Ziemią Chełmińską zostały przyznane Polsce. Zaczęły się ponad 300-letni polski okres w dziejach Warmii. Biskupstwo Warmińskie, owiane set kolegiów Warmińskich, posiadała dużą autonomię w ramach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Na terenie w Lidzbarku Warmińskim znajdował się biskup, twórcy życia kulturalnego i język polski. Był Stanisław Hojusz, sprawował do Eraniewa Zakon Jasnogórski, zaczęło rzucać się szkalowanie wyznac.

Ermland in den Grenzen des Königreich Polens (1466-1772)

Als Folge des zweiten Friedens von Thorn (Toruń) 1466, der den dreizehnjährigen Krieg zwischen Polen und dem Deutschen Orden beendete, wurde das ganze Ermland mit dem Königlichen Preußen und dem Kulmer Land Polen zugesprochen. Damit begann die über 300jährige polnische Zeit in der Geschichte Ermlands. Das Bistum Ermland, auch Fürstentum Ermland genannt, besaß eine große Autonomie innerhalb des polnisch-litauischen Doppelstaates. Auf dem Bischofssitz in Heilsberg (Lidzbark Warmiński) saßen berühmte Bischöfe, es blühten das kulturelle Leben und die polnische Sprache. Bischof Stanislaus Hojusz leitete die Jesuitenorden nach Braunsberg (Braniewo), das höhere Schulwesen entwickelte sich.

Opisano w mapie województwa do Działki Lewoniewskiej

 Traakt Biskupi - Białe, Gmina Purda

Warmia w granicach Rzeczypospolitej (1466 – 1772)

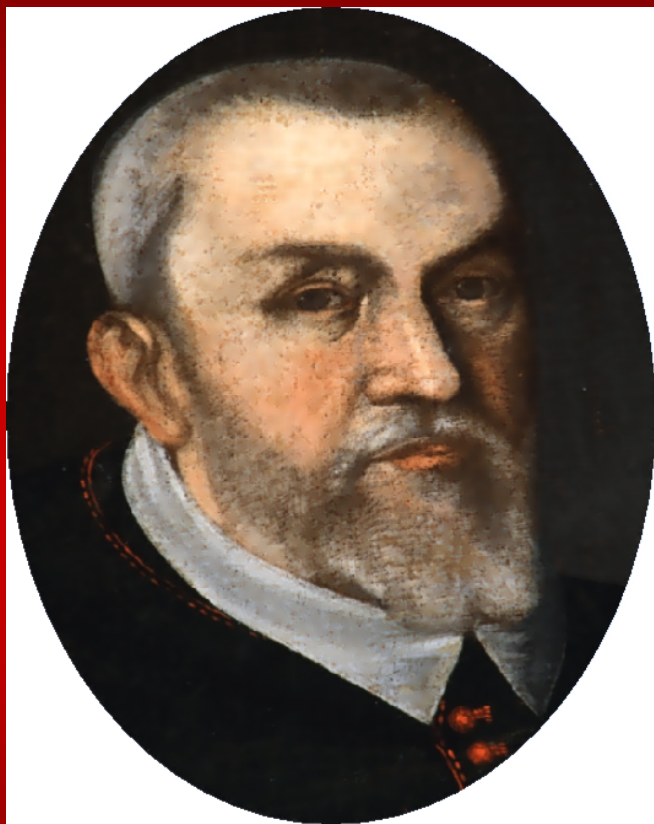

Stylizowana mapa Warmii z II poł. XVII w.

1600–1604

Głaz upamiętniający biskupa na trakcie biskupim w Baldach

24. Piotr Tylicki. Zajmował się przede wszystkim sprawami państwowymi, m.in. prowadził akcję dyplomatyczną, mającą na celu pozyskanie elektora brandenburskiego dla koalicji antyszwedzkiej. Odbył generalną wizytację diecezji warmińskiej.

1604–1621

Głaz upamiętniający biskupa na trakcie biskupim w Baldach

25. Szymon Rudnicki. Był dobrym gospodarzem diecezji. Przeprowadził wizytacje kilkudziesięciu parafii. Był fundatorem budowli sakralnych i stypendiów. W 1611 konsekrował kaplicę sióstr Katarzynek w Braniewie, w 1616 konsekrował kościół w Królewcu, w 1617 odzyskał na rzecz katolików kościół św. Mikołaja w Elblągu, w 1619 konsekrował kaplicę w Świętej Lipce.

1621–1633

*Herb Snopek
w predelli ołtarza w katedrze*

*Kapelusz kardynalski
pod sklepieniem
katedry we Fromborku*

*Złota figura św. Andrzeja
ze zbiorów króla Zygmunta III
Wazy*

26. Jan Albert Waza. Syn króla Polski Zygmunta III Wazy, kardynał. Jako 9-latek wyznaczony przez ojca na biskupstwo warmińskie, ale królewicz nie przebywał nigdy w diecezji. Rządy sprawował w jego imieniu biskup pomocniczy Michał Erazm Działyński. Katedra we Fromborku została obdarowana przez młodego biskupa szatami liturgicznymi oraz złotą figurą św. Andrzeja.

1633–1643

Stoczek Klasztorny

27. Mikołaj Szyszkowski. Książę, sekretarz wielki koronny. Diecezję objął w Lidzbarku, ponieważ Frombork zajęty był wówczas przez Szwedów. Ufundował w Stoczku Klasztornym kościół w kształcie rotundy, wznowił funkcjonowanie Seminarium Duchownego w Braniewie. Własne dochody przeznaczal na wyposażenie obrabowanych przez Szwedów świątyń.

1643

*Kapitularz we Fromborku, miejsce obrad
Warmińskiej Kapituły Katedralnej*

28. Jan Karol Konopacki. Kapituła warmińska przyjęła Konopackiego na kanonika 24 kwietnia, a następnie wybrała go biskupem 6 maja 1643. 5 października 1643 wybór ten zatwierdził papież Urban VIII. Nominat zmarł jednak już w grudniu w Tyńcu, nie doczekawszy się nadejścia bulli prekonizacyjnej.

1644–1658

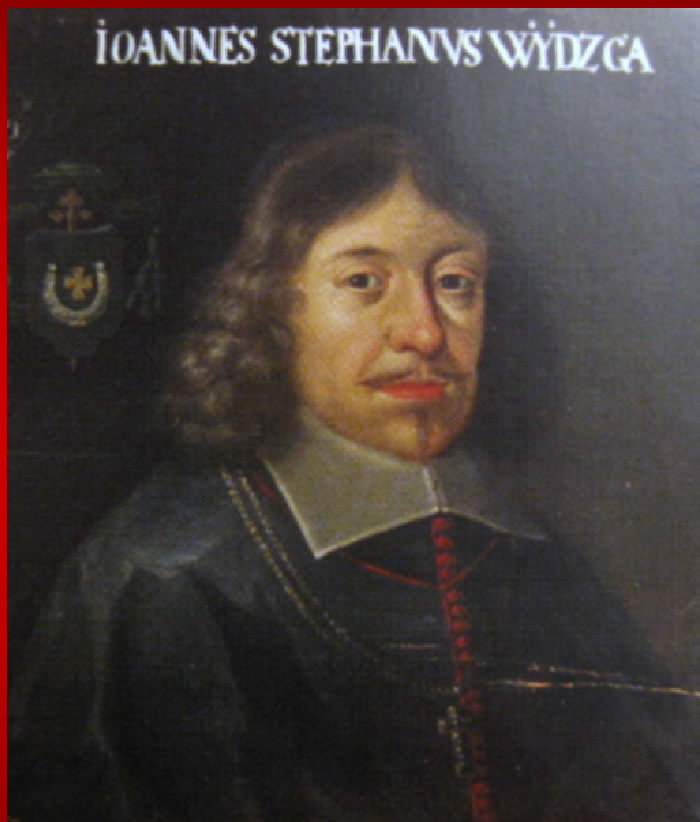

Dworek modrzewiowy w Sątopach przed 1945 r.

29. Wacław Leszczyński. Był pierwszym biskupem warmińskim, który tytułował się „księciem cesarstwa”. Był gorliwym zarządcą diecezji, dbał o szkoły jezuickie, udzielał stypendiów, konserwował zamki biskupie. Wybudował letnią rezydencję biskupów (dworek modrzewiowy) w Sątopach i dom pielgrzyma w Świętej Lipce. Późniejszy arcybiskup gnieźnieński od 1658 i prymas Polski.

1659–1679

Pałac biskupi we Fromborku, zwany starym pałacem

30. Jan Stefan Wydźga. Jako biskup warmiński współpracował z królem Janem III Sobieskim, który mianował go w 1675 podkanclerzym, a dwa lata później kanclerzem wielkim koronnym. Jako biskup warmiński odbudował pałac biskupi we Fromborku na Wzgórzu Katedralnym, budował pałac biskupi przy zamku w Lidzbarku Warmińskim, pomieszczenia mieszkalne przy kolegiacie w Dobrym Mieście, wybudował klasztor bernardynów w Stoczku Klasztornym. Późniejszy arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski.

1659–1679

*Kapelusz kardynalski
pod sklepieniem
katedry we Fromborku*

31. Michał Stefan Radziejowski. Był jednym z największych mecenasów sztuki epoki polskiego baroku. Utrzymywał okazały dwór i zatrudniał najlepszych działających w Polsce artystów. Ufundował dzwonnice i prospekt organowy we Fromborku. W Świętej Lipce położył kamień węgielny pod budowę kościoła, doposażył zamek biskupów w Lidzbarku Warmińskim. Kardynał, późniejszy arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski

1688–1697

*Cud św. Antoniego – obraz Piotra Kolberga
z autoportretem artysty*

32. Jan Stanisław Zbąski. Współpraca biskupa z kapitułą układała się źle, procesował się o posiadane przez kapitułę komornictwa, obsadzał urzędy ludźmi spoza Warmii. W roku 1693 konsekrował kościół w Świętej Lipce, ufundował dzwony, szaty liturgiczne i budynki gospodarcze w Stoczku Klasztornym. Był mecenasem malarza warmińskiego Piotra Kolberga.

1698–1711

Epitafium Jana Chryzostoma Załuskiego w kościele w Pultusku.

33. Jan Chryzostom Załuski. Na Warmii nie mógł wiele zdziałać wskutek zamętu spowodowanego przez wojnę północną. Przemarsze wojsk oraz epidemia dżumy zdewastowały i wyludniły Księstwo Warmińskie. Pozostawił po sobie bogatą spuściznę literacką i naukową, w tym zbiór dokumentów współczesnych w przekładzie łacińskim pt. „*Epistolae historico-famliares*”, „*Mowy...*” „*Kazania*”.

1712–1723

Kopuła kaplicy Szembeka we Fromborku malowana przez Marcina Meyera

24. Teodor Potocki. Jako biskup warmiński odnowił zamki biskupie w Lidzbarku Warmińskim i Reszlu, rozbudował zamek w Orniecie. Fundował nowe kościoły w Braniewie i Krośnie. Rozbudował sanktuarium w Stoczku Klasztornym a także był mecenasem Macieja Meyera. Finansował malowanie kościoła w Świętej Lipce, a także ufundował tam główny ołtarz. Późniejszy prymas Polski

1723–1740

Kaplica Zbawiciela we Fromborku

*Głaz upamiętniający biskupa
na trakcie biskupim w Baldach*

Relikwiarz z ołtarza kaplicy Szembeka

35. Andrzej Krzysztof Szembek. Rządy trwały 16 lat. W latach 1725-27 przeprowadził wizytację diecezji i odbył synod warmiński. Bronił podległości biskupstwa stolicy apostolskiej. Gorliwy duszpasterz i sprawny gospodarz. Szerzył kult świętych na Warmii fundując kaplicę relikwiarzowo-kommemoratywną Zbawiciela we Fromborku, gdzie sprowadził relikwie pierwszych chrześcijan i świętych polskich. Przebudował pałac biskupi we Fromborku, sponsorował namalowanie galerii portretów biskupich, założył pierwszy bank charytatywny „mons pietatis”.

1741–1766

Ołtarz główny i lichtarze fundacji biskupa A. S. Grabowskiego

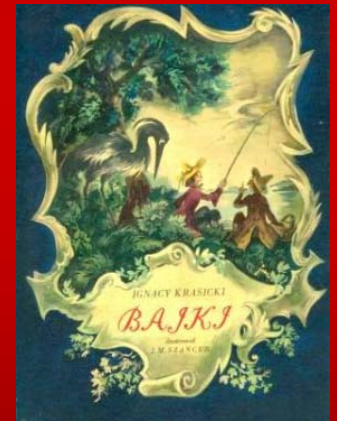
36. Adam Stanisław Grabowski 4 lipca 1766 wydał ordynację krajową – zbiór praw regulujących życie codzienne mieszkańców Warmii w zakresie rolnictwa, handlu i rzemiosła. Kaplica na zamku lidzbarskim otrzymała wystrój rokokowy, a na wschodnim skrzydle przedzamcza wybudował nowy pałac. Był też fundatorem kościoła we Franknowie, przebudowy kościoła w Lamkowie, Bisztyнку i Królewcu. Ufundował ołtarze główne dla kolegiaty w Dobrym Mieście, kościoła św. Mikołaja w Elblągu oraz katedry we Fromborku, odrestaurował letnią rezydencję biskupów w Smolajnach.. Dzięki Grabowskiemu wydana została mapa diecezji sporządzona przez J.F. Enderscha (Mapa Świętej Warmii). Sam zajmował się historią sztuki; zgromadził obszerny księgozbiór oraz kolekcję rzeźb, obrazów i porcelany. Współpracował ze złotnikiem Janem Gotfrydem Schlaubitzem, fundując wiele paramentów do katedry i kościołów warmińskich.

1766–1795

Zamek w Lidzbarku Warmińskim – miejsce ostatniej rezydencji biskupów do I rozbioru Polski

Wydanie BAJEK I. Krasickiego

37. Ignacy Krasicki. Wraz z całą diecezją warmińską był po I rozbiorze Polski w 1772 r. poddanym pruskiemu. Czas spędzany na zamku w Lidzbarku poświęcił na pracę literacką, na zamku grywano jego sztuki. Napisał pierwszą powieść Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki, wiele bajek i przypowieści. Był wybitnym reprezentantem polskiego oświecenia, późniejszym arcybiskupem gnieźnieńskim.

1795–1803

Pałac opatów w Oliwie, miejsce stałej rezydencji biskupa Karola Jana Hohenzollerna.

38. Karol Jan Hohenzollern. Rezydował w opactwie oliwskim, w Warszawie wydał polski modlitewnik dla diecezji warmińskiej, nie znał języka polskiego. W brewiarzu zamieszczał suplement zawierający patrona 18 polskich świętych i błogosławionych, a także ze świętem dziękczynnym za zwycięstwo spod Wiednia, a 15 lipca w kościołach dziękowano za zwycięstwo nad zakonem w 1410 r.

1817–1836

Seminarium nauczycielskie w Braniewie

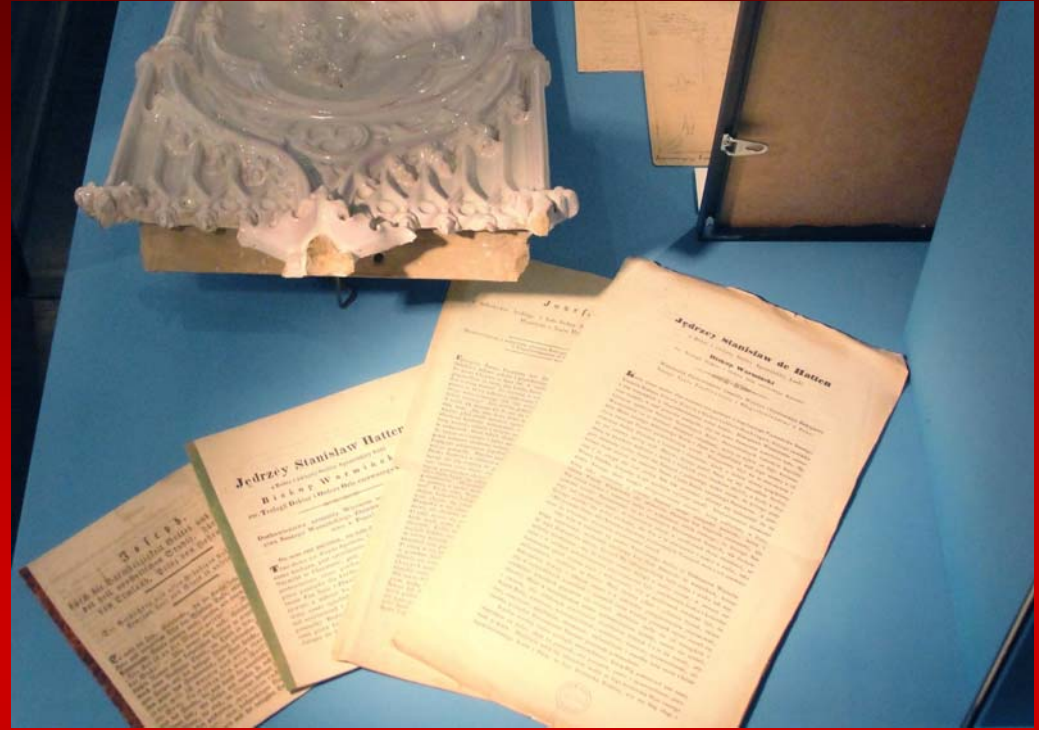
Głaz upamiętniający na trakcie biskupim w Baldach

39. Józef von Hohenzollern. Zgodnie z życzeniem króla pruskiego Fryderyk Wilhelma kapituła we Fromborku wybrała go na biskupa warmińskiego. Na Warmii trwała wówczas wojna, odbywały się przemarsze wojsk rosyjskich, francuskich i pruskich. Biskup bronił zagrożonych przez władze pruskie praw Kościoła (m.in. zdołał zachować istnienie klasztoru w Świętej Lipce), wpłynął na ożywienie życia religijnego i zmiany w szkolnictwie. W 1811 powstało Seminarium Nauczycielskie w Braniewie, a w 1818 *Lyceum Hosianum*, zreorganizował seminarium diecezjalne.

1837–1841

Kazania głoszone przez biskupa Hattena były drukowane w języku polskim i niemieckim

40. Andrzej Stanisław Hatten. Sympatyzował z Polakami, znał wiele języków: niemiecki, polski, włoski, francuski i łacinę. Opublikował wiele listów pasterskich, wprowadził nauczanie języka polskiego w Liceum Hosianum w Braniewie. W walce rządu pruskiego o małżeństwa mieszane zajął stanowisko zdecydowanie kościelne. 3 stycznia 1841 zginął tragicznie, został zamordowany przez szaleńca z Fromborka.

1842–1867

Nowy pałac biskupi z lat 1844-1845

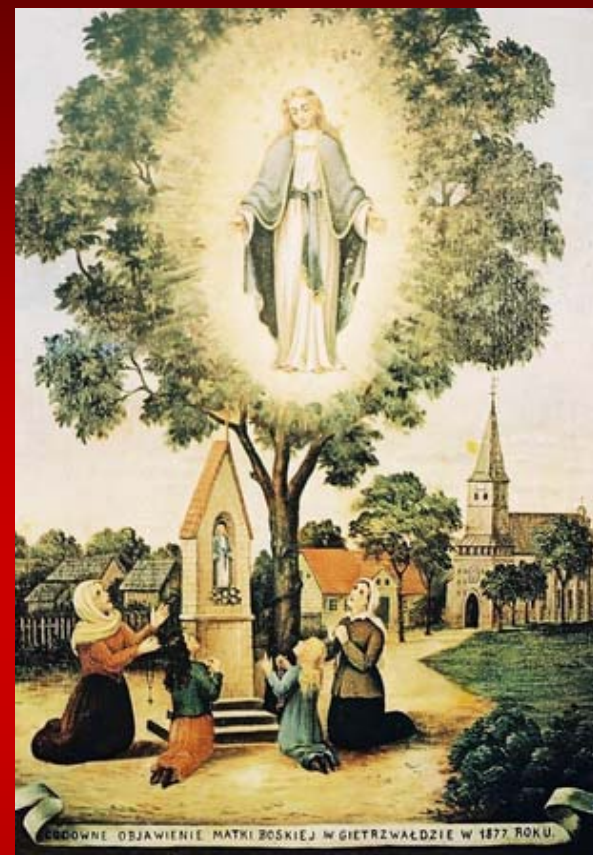
Kapliczkę św. Józefa we Fromborku

41. Józef Ambroży Geritz. Otoczył opieką duszpasterską katolików w diasporze mazurskiej i kłajpedzkiej, gdzie budował kościoły i erygował parafie. Założył Stowarzyszenie św. Wojciecha (*Albertusverein*), które wspierało budownictwo kościelne. Opiekował się ludźmi potrzebującymi pomocy, popierał rozwój stowarzyszeń charytatywnych. Ufundował dla sierot i ociemniałych zakład opiekuńczy św. Józefa w Lidzbarku Warmińskim. Wyposażył szpitale w Braniewie, Fromborku i Lidzbarku Warmińskim. W Jezioranach, w swoim mieście rodzinnym, zainicjował budowę szkoły dla dziewcząt i domu dla biednych. Listy pasterskie drukował w języku niemieckim i w języku polskim. Wydawał polskie śpiewniki.

1867–1885

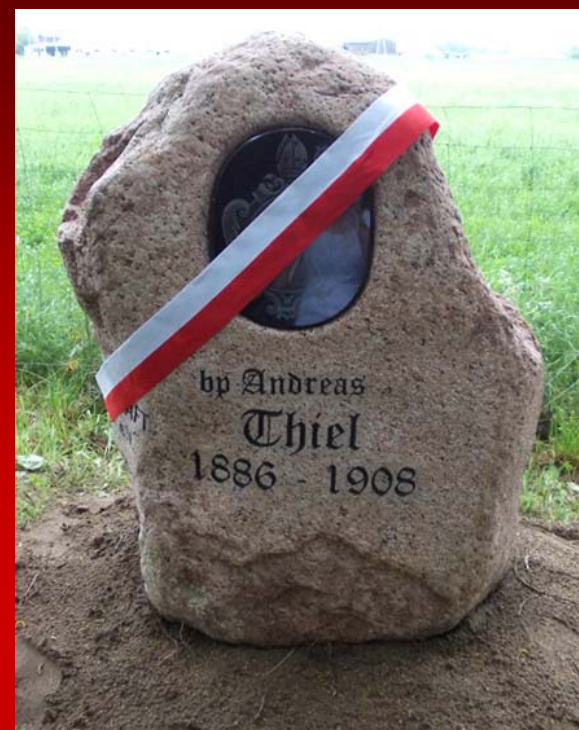
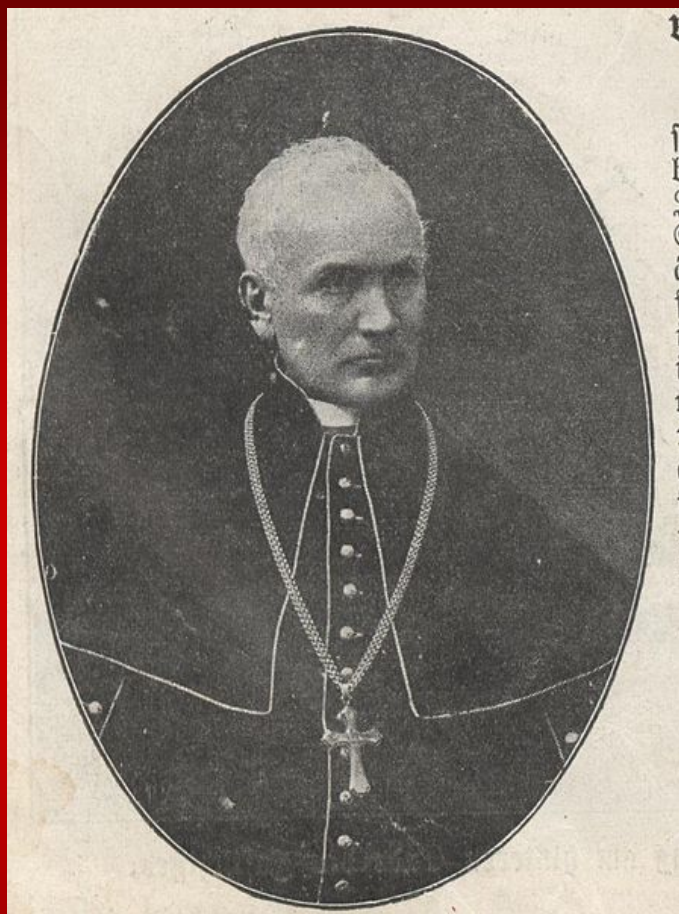
*Kapelusz kardynalski
pod sklepieniem
katedry we Fromborku*

Cudowne objawienia NMP w Gietrzwałdzie

42. Filip Krametz. W okresie kulturkampfu bronił praw Kościoła. Przyczynił się do rozwoju kultu liturgicznego i katechizacji na Warmii, jednocześnie umacniał wpływy niemieckie. W okresie sprawowania przez niego biskupstwa miały miejsce objawienia Maryi w Gietrzwałdzie (1877). 16 stycznia 1893 papież Leon XIII wyniósł Krametza do godności kardynalskiej.

1886–1908

Głaz upamiętniający biskupa na tracie biskupim w Bałdach

43. Andrzej Thiel. Był aktywnym duszpasterzem, rozwijał działalność bractw kościelnych (m.in. w oparciu o encyklikę *Rerum novarum* aktywizował środowisko robotnicze), sprzyjał pracy charytatywnej. Utworzył w diecezji warmińskiej 13 nowych parafii. Uczestniczył w polityce germanizacyjnej, ograniczał nabożeństwa w języku polskim. Był profesorem seminarium duchownego w Braniewie, jednocześnie nauczycielem w szkole żeńskiej w Braniewie.

1908–1930

*Pomnik Mikołaja Kopernika
odslonięty przy udziale biskupa w 1909 r.*

*Głaz upamiętniający biskupa
na trakcie biskupim w Baldach*

44. Augustyn Bludau. Przeprowadził diecezję przez trudny okres I wojny światowej oraz lat powojennych. Wobec plebiscytu na Warmii (1920) zachowywał postawę umiarkowaną, bliższą jednak interesom niemieckim. W 1922 przeprowadził synod diecezjalny.

1930–1945

Braunsberg, Ostpr. - Priestarseminar

Nowe seminarium papieskie w Braniewie

45. **Maxymilian Kaller.** Prowadził ożywioną działalność duszpasterską, przeprowadził synod diecezjalny (1932), dbał o rozwój kultu maryjnego oraz apostołstwa świeckich, szczególnie w ramach Akcji Katolickiej i Caritasu. Dostrzegał potrzeby duszpasterskie ludności polskiej. Z jego inicjatywy powstało nowe seminarium duchowne w Braniewie (wkrótce zniszczone w okresie działań wojennych).

Warmia znów w Polsce

W 1945 roku na mocy decyzji Wielkiej Trójki południowa część Prus Wschodnich oraz ziemia na Odrze i Nysie Łążyckiej zostały przyznane Polsce jako rekompensata za utracone na rzecz ZSRR Kresy Wschodnie. Dawne Prusy Wschodnie zostały sztucznie podzielone na część polską (zwaną potocznie Warmią i Mazurami) oraz część radziecką (Obwód Kalingradzki). Obszar Warmii i Mazur w latach 1945-1946 nosił nazwę Okręg Mazurski, potem przez wiele lat należał do województwa olsztyńskiego. W latach 1975-1998 północna część Warmii (Braniewo, Pasłęk, Pieniężno, Orneta, Frombork) należała do województwa elbląskiego. Od 1999 r. cała Warmia leży w granicach województwa warmińsko-mazurskiego i chociaż jej terytorium nie jest wyodrębnione administracyjnie, to funkcjonuje w świadomości mieszkańców i turystów.

Ermland wiederum in Polen

Im Jahr 1945 kamen das südliche Ostpreußen und die Gebiete östlich von Oder und Lausitzer Neiße auf Beschluss der Großen Drei an Polen als Entschädigung für dessen an die UdSSR verlorenen Ostgebiete. Das ehemalige Ostpreußen wurde künstlich geteilt in einen polnischen Teil (Ermland und Masurien genannt) und einen sowjetischen Teil (Bezirk Kalingrad). Das Gebiet von Ermland und Masurien erhielt 1945-46 die Bezeichnung Bezirk Masurien. Später gehörte es viele Jahre zur Wojewodschaft Allenstein (Olsztyn). In den Jahren 1975-1998 gehörte der nördliche Teil des Ermlands (Braunsberg [Braniewo], Pr. Holland [Pasłęk], Mehlsack [Pieniężno], Wormditt [Orneta] und Frauenburg [Frombork]) zur Wojewodschaft Elbing (Elbląg). Ab 1999 liegt das ganze Ermland in den Grenzen der Wojewodschaft Ermland-Masurien und obwohl sein Gebiet verwaltungsmäßig nicht herausgehoben ist, existiert es doch im Bewusstsein der Bevölkerung und der Touristen.

Opracowanie merytoryczne dr Tabela Lewandowska

Trakt Biskupi - Baldy, Gmina Purda

Warmia po 1945 r.

1956-1965

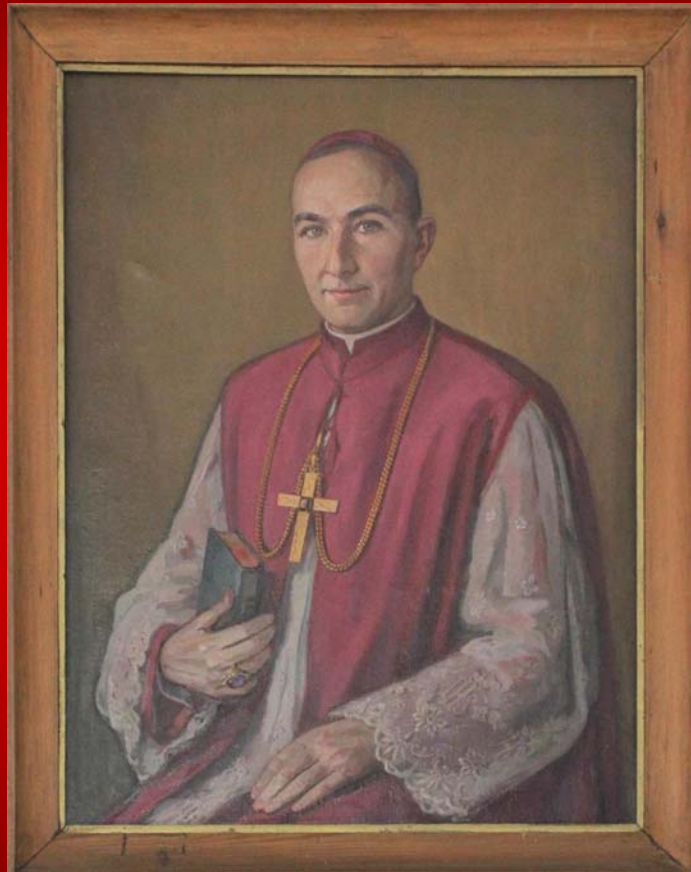
*Głaz upamiętniająca biskupa
na trakcie biskupim w Baldach*

46. Tomasz Wilczyński. Jedyne biskup w historii diecezji warmińskiej, który nosił tytuł biskupa olsztyńskiego. 16 grudnia 1956 r. odbył się ingres, biskup Wilczyński mógł przyjąć jedynie tytuł biskupa w Olsztynie. Podczas swoich rządów ustanowił 25 parafii i podniósł do rangi kościoła parafialnego 79 dalszych świątyń. W 1959 r. założył Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne. Bp. Wilczyński przywrócił w 1960 r., rozwiązana jeszcze przez władze pruskie w 1810 r. kapitułę kolegiacką w Dobrym Mieście. Czynnie przeciwstawiał się zarządzeniu władz państwowych o likwidacji kaplic szpitalnych. Był uczestnikiem Soboru Watykańskiego II w 1962 w Rzymie.

1972–1978

Głaz upamiętniający biskupa na trakcie biskupim w Bałdach

47. Józef Drzazga. Był czynnym uczestnikiem soboru watykańskiego II. 7 sierpnia 1965 kapituła warmińska wybrała go na wikariusza kapitulnego. 25 maja 1965 otrzymał nominację na administratora apostolskiego *ad nutum Sanctae Sedis* diecezji warmińskiej. W 1972 po unormowaniu przez papieża Pawła VI administracji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych został mianowany biskupem diecezjalnym warmińskim.

1979–1981

Kapełusz kardynalski

*Głaz upamiętniający biskupa
na trakcie biskupim w Bałdach*

*Procesja do bazyliki archikatedralnej we Fromborku z udziałem kardynałów
i biskupów w dniu 20 czerwca 2010 r*

48. Józef Glemp. Pełniąc urząd biskupa warmińskiego erygował 21 nowych parafii oraz założył Instytut Kultury Chrześcijańskiej w Olsztynie. Zapoczątkował wstępne prace synodu diecezjalnego. Kardynał i Arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski.

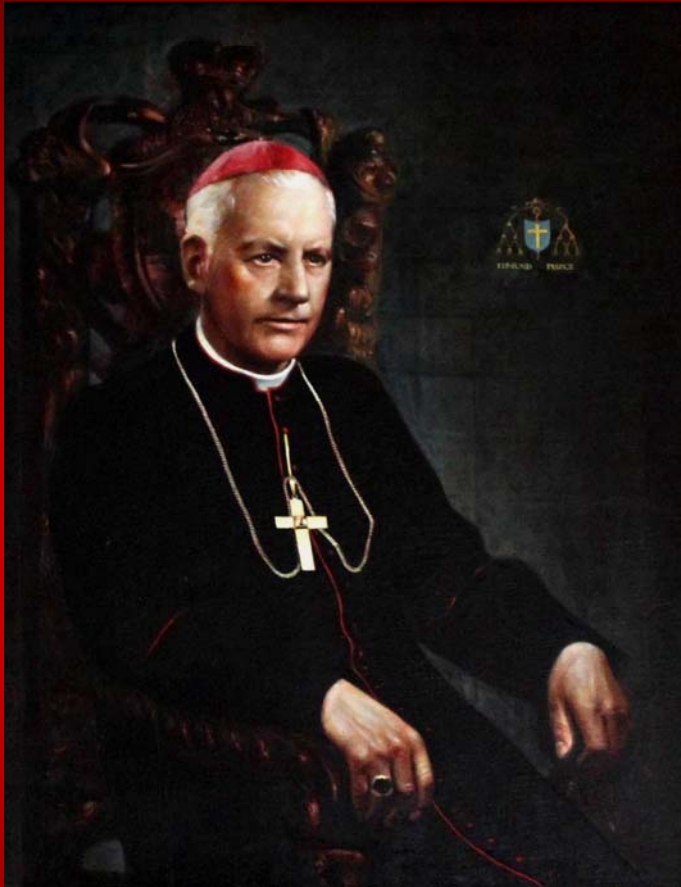
1982–1988

Głaz upamiętniający biskupa na trakcie biskupim w Baldach

49. Jan Oblak. 2 października 1962 został mianowany wikariuszem generalnym diecezji warmińskiej, a 30 listopada prepozytem Warmińskiej Kapituły Katedralnej. W latach 1962–1968 pełnił funkcję rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Olsztynie. 13 kwietnia 1982 został mianowany przez papieża Jana Pawła II biskupem diecezjalnym diecezji warmińskiej. Za popularyzację wiedzy o przeszłości Warmii w 1982 otrzymał godność honorowego członka Polskiego Towarzystwa Historycznego.

1988–2006

Głaz upamiętniający biskupa na trakcie biskupim w Baldach

50. Edmund Piszcz. 25 marca 1992 w wyniku reorganizacji Kościoła w Polsce został pierwszym arcybiskupem metropolitą warmińskim. W latach 1983–1995 przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, członek Rady Głównej Konferencji Episkopatu Polski, a w latach 1989–1994 członek watykańskiej Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów. Autor książki *Colloquium Charitativum w Toruniu w roku 1645* wstrzymywanej przez cenzurę ponad 30 lat (wydanej w 1995) oraz artykułów w *Polskim Słowniku Biograficznym*. Jego prace publikowały Studia Pelplińskie i Znak.

od 2006

*Głaz upamiętniający biskupa
na trakcie biskupim w Bałdach*

*30 września 2012 nowo instalowani kanonicy Warmińskiej Kapituły
Katedralnej złożyli uroczyste ślubowanie przed abp Wojciechem
Ziembą.*

51. Wojciech Ziemba. 23 czerwca 1982 papież Jan Paweł II mianował go biskupem pomocniczym diecezji warmińskiej i biskupem tytularnym Falerone. 30 maja 2006 papież Benedykt XVI mianował go arcybiskupem metropolitą warmińskim. Jako arcybiskup metropolita warmiński objął urząd wielkiego kanclerza Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.